

M. Şerif ŞİMŞEK, Prof. Dr.
serif.simsek@gediz.edu.tr, Gediz Üniversitesi

Esra SEZEN, Arş. Grv.
esra.sezen@gediz.edu.tr, Gediz Üniversitesi

Özet: Kökeni çok eskilere dayanmasına rağmen, Nobel ödüllü Ekonomist Muhammed Yunus'un "İnsanlığın En Acil İhtiyaçlarını Karşılacak Yeni Bir Kapitalizm Türü" olarak ele aldığı yeni Sosyal İşletmecilik modeli, geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğa çare olarak önerilmektedir. Dünyada pek çok sektörde başarılı olan sosyal işletmelerin daha iyi anlaşılması ve dünya çapında ihtiyacı olan ülkelerde yaygınlaştırılması söz konusu ülkelerde başta işsizlik sorununun çözümü olmak üzere bir çok sıkıntının giderilmesinde çare gözüyle bakılmaktadır. Son yıllarda Türkiye'de de sosyal işletmecilik çalışmalarının önem kazanmaya başladığı görülmektedir. Bu nedenle, bu araştırmada sosyal işletmelerin ortaya çıkışını, tanımını, amaçlarını ve gereksinimlerini ele almak sureti ile Türkiye'de bu konuda araştırma yapmak isteyenlere bir ışık tutmak ve onları özendirme amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal İşletmecilik, Sosyal Girişimci, Muhammed Yunus.

AS A MODAL SOCIAL BUSINESS

Abstract: Although its origin goes back to early ages, Nobelist Muhammed Yunus's new social business modal, which he defines as a new kind of capitalism that serves humanity's most pressing needs, comes up with a remedy for the poverty in under-developed and developing countries. It is considered as a solution for many problems particularly unemployment. Recently, It has gained a popularity in Turkey, too. Thus, in this study by defining rise of social business, its aim and needs, it is aimed to light the way for researchers who want to study in this area.

Keywords: Social Business, Social Entrepreneur, Muhammed Yunus.

I. GİRİŞ

1970'lerde Muhammed Yunus tarafından ortaya atılan "Sosyal İşletme" kavramı bugün yoksulluğa dair pek çok sorunu ortadan kaldıracak niteliktedir. Bankaların kredi verilemez olarak nitelendirdiği insanlara mikro krediler vermek üzere kurulmuş olan Grameen Bank'ın kurulması ile sistemin temelleri atılmıştır. Grameen Bank yoksullara, geri ödemeye dair hiçbir teminatı olmayan insanlara hatta dilencilere bile kredi vermiştir. -"program ortaya atıldığından bu yana geçen dört yıl boyunca 18 bin tanesi dilenmeyi bıraktı" (s.12) der Yunus kitabında- Yoksul insanların uygun şartlar sağlandığında borçlarını zamanında ödedikleri gerçeği onu sistemi geliştirmeye itmiştir. Yunus ve Weber'e göre (2010) dünyada yoksulluk oranı ciddi boyutlardadır ve bu da mevcut bankaların dünya nüfusunun yaklaşık olarak üçte ikisine hizmet vermeyi reddettiği anlamına gelmektedir. Bu nedenle, işe bir banka kurarak başlamış ve daha sonra bu bankanın karları ile insan ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik başka şirketler kurmuştur. Bu şirketlerin kuruluşu yoksul insanlar için bir umut ışığı olmuş ve kendi işlerini kurmaları yönünde cesaret vermiştir. Yunus (2010) yoksulluğun, yoksullar tarafından yaratılmadığını, yoksulluğun nedeninin kurduğumuz sistemler, tasarladığımız kurumlar ve formüle ettiğimiz kavramlar olduğunu belirtmektedir.

Yunus'un önerdiği sistem yoksullukla başa çıkmak için farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur. Tamamı ile yeni demek belki yanlış olabilir. Çünkü bahsettiği sistem, bir anlamda sosyal devlet olmanın gerekliliklerini de barındırmaktadır. Devletler kalkınma ve istihdam yaratma amaçlı kredi teşviklerini yıllardır yapmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan Ziraat Bankası, devletlerin ve şirketlerin sosyal sorumluluk projeleri ile de benzerlik göstermektedir. Sosyal işletme kavramını farklı kulan şey kuruluş amaçları, kar amacı gütmemeleri ve gelirlerini yeniden bir sosyal işletme kurmaya adanmaları olmuştur. Günümüz yoksulluk sorunlarının tamamına çözmeye namzet bir sistem gibi sunulması, sosyal işletmeleri cazip bir araştırma konusu haline getirmiştir. Bu nedenle, Yunus'un bu konu üzerine yazdığı "Sosyal İşletme Kurmak" kitabı temel alınarak, bu çalışmada sosyal işletmecilik kavramı detaylı bir şekilde ele alınmaya çalışılmış, hali hazırdaki sosyal girişimcilik örnekleri ve şirketlerin sosyal sorumluluk projeleri ile -şayet varsa- aralarındaki fark ortaya konmaya çalışılmış, sosyal işletmelerin neden önemli olduğu, karlarını nasıl değerlendirdiği açıklanmış, Türkiye'den ve dünyadan sosyal işletmecilik örneklerine değinilmiştir.

II. SOSYAL İŞLETME KAVRAMI

Sosyal işletmeler insanlığın acil ihtiyaçlarına cevap vermek üzere kurulurlar. Kar kavramından uzakta, nihai amacı sosyal bir sorunu çözmek olan, bunun için de mal ve hizmet satışı dahil tüm işletme yöntemlerini kullanan işletmeler sosyal işletmelerdir. İki tür sosyal işletme vardır. Bunlardan ilki yatırımcıların mülkiyetindedir. Zarar etmez, temettü dağıtmazlar. Sosyal işletmelerin amacı sosyal bir sorunu çözmek olduğundan dolayı karlarının tümünü işletmeyi geliştirip iyileştirme faaliyetlerine harcarlar. Yatırımcılar, yatırdıkları tutarı kendi belirledikleri bir süre sonra geri alabilir. İkincisi ise, vakıf mülkiyetindedir. Yoksul insanların bir vakıf aracılığı ile kurdukları kar eden şirketlerdir. Yunus (2010) birinci tür sosyal işletmelerin daha iyi anlaşılabilmesi için, işletmelerin çekirdeği mahiyetinde yedi ilke belirlemiştir:

1. İşletmelerin hedefi azami kar değil insanlığı tehdit eden -yoksulluk, cehalet, sağlık vs.- gibi sorunları yenmektir.

2. İşletme mali ve ekonomik sürdürülebilirliğe ulaşmalıdır.
 3. Yatırımcılara yatırdıkları para haricinde, temettü ödenmez. Ne kadar yatırımlarsa o kadarını geri alırlar.
 4. Yatırım tutarı yatırımcılara ödendikten sonra geriye kalan kar, geliştirme ve iyileştirme harcamaları için işletmede kalır.
 5. İşletme çevreye duyarlı olmalıdır.
 6. Çalışanlar piyasada geçerli ücret ne ise onu almalı, ancak çalışma koşulları standartların üzerinde olmalıdır.
 7. Bütün bunlar zevkle yapılmalıdır (s.27-29).
- İlkelere bakıldığı zaman sosyal işletme kavramının işletmeciliğe yeni bir bakış açısı sunduğu ortadadır. Ancak sosyal işletme kavramı sosyal girişim, sosyal sorumluluk, kar amacı gütmeyen kuruluşlar, vakıflar ve kooperatifler gibi kavramlarla da karıştırılmaktadır. Bu nedenle ilk önce bu kavramlar ile sosyal işletme arasındaki farkları ortaya koymak anlamlı olabilir.

III. SOSYAL İŞLETME, SOSYAL GİRİŞİM, KAR AMACI GÜTMİYEN KURULUŞLAR, KOOPERATİFLER VE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK

Vakıflar ve diğer kar amacı gütmeyen kurumlar orta çağdan beri sağlık ve sosyal hizmetler alanında faaliyet göstermektedir. Çalışanlar tarafından kurulan ve üyelerine yardım hizmeti sunan yardımlaşma derneklerinin varlığı da aynı tarihlere dayanır.

Literatürde **sosyal girişim/cilik** ile ilgili pek çok birbirine benzer tanımlar bulunmaktadır. Sosyal girişimler ilk kez 1970'lerde, Avrupa'da ekonomik gelişme oranlarının düşüp, işsizliğin artması ile ortaya çıkmıştır. (Borgaza, et al., 2008) Ancak, sosyal girişimin tanımı ilk kez 1980'de, sosyal girişimciliği destekleyen kar amacı gütmeyen kuruluşların başında gelen Ashoka tarafından yapılmıştır. İlk başlarda pek fazla rağbet görmeyen sosyal girişim kavramı tek tek destekçi bulsa da asıl popülaritesini daha sonra kazanmıştır. Ashoka grubuna göre "sosyal girişimciler toplumun önde gelen sorunlarına yenilikçi çözümler getiren bireylerdir. Tıpkı ticari girişimciler gibi yaklaşımlarında sorun ve fırsatları fark etme, doğru değerlendirme, risk alma ve yenilikçi yollarla çözümleme yollarına gider; kendilerini söz konusu sosyal sorunun çözümüne adanmışlar" (<http://turkey.ashoka.org/>).

"Sosyal girişimcilik felsefesine göre ne ticari karlar ne de müşterilerin tatmin edilmesi değer yaratmanın bir ölçütü olamaz; çünkü değer yaratmanın ölçüsü ancak toplumsal etki yaratmaktır" (Duran, 2010).

Sosyal girişimler yatırım faaliyetleri ile sosyal sorunlara bir çözüm üretmeye çalışırlar. Kar amacı güden işletmelerin verimlilik, inovasyon ve kaynaklarını kar amacı gütmeyen işletmelerin tutkusu, görev bilinci ve değerleri ile birleştirirler (Smith, Gonin, & Besharov, 2013).

Ersen vd. (2010) tarafından yapılan sosyal girişim tanımı: "Sosyal girişimler; özel sektör ve üçüncü sektörün kesişim noktasında bulunan ve sosyal sorunların çözümünde işletme esaslı ve serbest piyasa bazlı yöntemler benimseyen kuruluşlardır" ve Güler'in (2011) sosyal girişim tanımı "sosyal girişimcilerin uygulamalarını sürdürdükleri örgütler olarak düşünülebilecek "sosyal girişimler", dezavantajlı durumda olan toplumun karşılaştığı bir çok soruna çözüm üretmekte ve ayrıca, devletin ve/veya özel sektörün ulaşamadığı, sosyal dışlanmışlık yaşayan yoksullara yardım eli uzatmaktadır" Yunus ve Weber'in (2010) sosyal işletme tanımı ile benzerlik göstermektedir. Bu da ülkemizde sosyal işletme ile sosyal girişimin farklı iki kavram olarak algılanmadığını göstermektedir. Her ne kadar Yunus ve Weber (2010) sosyal işletmecilik ve sosyal girişimi iki farklı kavram olarak tanımlasa da, ülkemizde bu iki tanım algıya farklılık göstermemektedir.

Ancak Yunus ve Weber'e göre (2010) sosyal girişim/cilik gibi terimler geleneksel kar amaçlı şirketler ya da kar amacı olmayan kurumlar için kullanılır. Aradaki farkı da şöyle tanımlar: "Sosyal girişim sosyal bir vizyona sahip bir girişimi tarafından yaratılan ve sosyal sonuçları olan bir inisiyatif betimler. (...) bazı sosyal girişimciler, projelerini geleneksel devlet dışı teşebbüslerde tutarlar; bazıları ise kar amaçlı faaliyetlere karışırlar. Sosyal girişimciliğe tezat olarak, sosyal işletme zarar etmeyen, temettü dağıtmayan, sosyal bir amacı olan, çok özel bir işletme türüdür" (s.29).

Bir başka kavram **kar amacı gütmeyen kuruluşlardır**. Kar amacı gütmeyen kuruluşlar ile Sosyal İşletme arasındaki fark isminden de anlaşılacağı üzere bu kuruluşların kar amaçlarının olmamasıdır. Amaçları "hizmet sundukları köle ve yarar sağlamak ve bu yararların tatmin düzeyini maksimize etmektir" (Cengiz, 2013). Çevresel sorunlar, iş yaşamının ya da çalışma koşullarının düzeltilmesi, sağlık vb. konular kar amacı gütmeyen kuruluşların ilgi alanındadır. Varlıklarını sürdürülebilmek için bağışçıların ve devletin yardımına ihtiyaç duyarlar. Oysa ki sosyal işletmeler nihai amaçları kar olmasa da kar kavramından uzak değildir. Sosyal işletmelerde kar konusu alt başlıkta anlatılacaktır. Sosyal işletmeler, varlıklarını bağışlarla ya da herhangi bir kurum/kuruluşa bağlı olarak sürdürmezler. Geleneksel işletmelerdeki örgütsel süreçlerin hepsini uygularlar. Üretim yapar, kar eder, istihdam yaratırlar. Kar amacı gütmeyen kuruluşlarla ortak payda sosyal çevreye olan hassasiyettir. Sosyal işletme, yedi ilkede de belirtildiği üzere "insanlığı tehdit eden sorunları yenmek üzere yola çıkar. Burada vakıflarla ilgili bir not düşmekte fayda olabilir. Kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan vakıflar da sosyal işletme olarak tanımlayamayız, çünkü finansal açıdan yeterliliği yoktur ve bağışlarla ayakta durur. Sosyal işletmelerin sahibi ya da yatırımcısı varken vakıfların yoktur. Ancak, Yunus ve Weber'e göre (2010) bir vakfın bir sosyal işletmesi olabilir. Yukarıda yatırımcı mülkiyetinde ve vakıf mülkiyetinde olmak üzere iki tür sosyal işletmeden bahsetmiştik.

Eğer vakıflar kendilerine yapılan bağışlardan elde ettikleri fonları bir sosyal işletme kurmaya harcarsa, kendi kendilerine yeter bir düzeye gelecek ve bağışçılara bağımlılıktan kurtulacaktır. Böylelikle hem sürekliliğini kimseye bağlı olmadan devam ettirebilecek hem de istihdam yaratarak sosyal sorunların çözümüne eskisinden daha büyük bir katkı sağlayacaktır. Ülkemizde Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı gibi vakıflar iktisadi işletmeleri vasıtası ile sosyal girişimlerde bulunmaktadır ancak yine de Yunus'un tanımladığı şekilde bir sosyal işletme değildir.

Sosyal işletme kavramı ile karışmaya müsait bir diğer kavram da **kooperatifler**dir. Kooperatif sahipleri aynı zamanda kooperatifin üyesidir ve kişiler güçlerini birleştirip ortak bir fayda sağlamak amacı ile bir araya gelmişlerdir. Konut kooperatifleri, beslenme kooperatifleri örnek olarak gösterilebilir. Karşılıklı yardım ve dayanışma esastır. Bir kooperatif her zaman bir sosyal işletme olarak kabul edilemez. Sosyal işletme olarak kabul edilebilmesi için sahiplerinin yoksul kişiler olması, amacının da yoksulları güçlendirme ve ekonomik kalkınmayı kolaylaştırma olması gerekir. "Bu durumda, kooperatif tarafından yaratılan herhangi bir gelir, yoksullara yardım etmek ve onların yoksulluktan kurtulmalarını sağlamak için ayrılır" (Yunus & Weber, 2012)

Kurumsal sosyal sorumluluk karşılaştırma yapacağımız son kavramdır. 1980'lerden sonra ivme kazanan kurumsal sosyal sorumluluk; şirket, gönüllü kuruluşlar ve tüketicilerden oluşan üç ayaklı bir çabadır. Bir sosyal soruna çözüm sağlayabilmek için gönüllü kuruluşlar proje üretirler, şirketler için finansal kısmını sponsorluk şeklinde üstlenir ve son olarak da tüketiciler bu projeye destek verir. Böylelikle toplumsal bir soruna hem dikkat çekilmiş hem de çözümüne katkı sağlanmış olunur. Kurumsal sosyal sorumluluk neticesinde şirket tüketici nezdinde itibarını arttırırken, tüketici de sosyal bir soruna destek olabilmenin huzurunu yaşar (Orçan, 2007). Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri şirketlerin sosyal sorunlarla ilgilenmeleri için güzel bir fırsattır ancak bu faaliyetler sosyal işletme olarak tanımlanmaları için yeterli değildir.

Son zamanlarda Avrupa bilimsel yazınına kar amacı güden kuruluşlar ve devletten sonra, kar amacı gütmeyen tüm kuruluşları kapsayan "üçüncü sektör" (Third-sector) kavramı girmiştir. Britanya yönetimi tarafından üçüncü sektörün tanımı şu şekilde yapılmaktadır: "Değer güdümlü, tüm masraf ve ödemelerden sonra ellerinde kalan parayı sosyal, çevresel ve kültürel hedefler doğrultusunda yeniden yatırıma dönüştüren sivil toplum kuruluşlarıdır. Gönüllü organizasyonlar, hayır kurumları, sosyal girişimler, kooperatifler ve vakıflar bu tanım içerisinde yer almaktadır" (Borgaza, et al., 2008).

Sosyal işletme farklı bir kavram olarak kaşıma çıkmaktadır. Sosyal kuruluş, sosyal sorumluluk projeleri, sosyal girişim gibi tanımlardan farklıdır.

Muhammed Yunus tarafından kurulan Grameen Bank sağladığı mikro krediler vasıtası ile yoksulları da üretim sürecine dahil etmiştir. Bu bakış açısı sosyal işletmeciliğin hayırseverlik konseptinden çıkıp üretim faaliyetlerine yoksulların da dahil olması ile neticelenmiştir. Diğer bir tabirler yoksul insanlara balık verilmemiş balık tutma öğretilmiştir. Ancak Muhammed Yunus tarafından ortaya atılan sosyal işletmecilik modeli sadece balık tutmayı öğretmekle de kalmayıp sektörde köklü değişimler de ortaya koymuştur. Bu sayede işsizlik ve yoksulluk sorunu sistematik bir şekilde ele alınmış ve çözüm sürdürülebilir bir hal almıştır. Temel fark elde edilen karın yeniden başka bir sosyal işletme kurmak üzere kullanılmasıdır. Böylelikle toplumsal sorunlara zincirleme çözümler bulmak mümkün olabilmektedir. Yunus ilk önce yoksulların kendi işlerini kurabilmelerini sağlamak amacı ile bir Grameen Bank adında bir banka kurmuştur. Bu bankanın gelirleri "teşhis ettiği her sorunun çevresinde bir işletme kurarak" bu sorunların üstesinden gelmeye çalışmıştır. Ev tipi güneş enerjisi sistemleri satan Grameen Enerji Şirketi, sağlık sigortası hizmeti veren Grameen Sağlıklı Yaşam, Grameen Balıkçılık ve Canlı Hayvan vakfı, Grameen Eğitim, Grameen Uddog adında Dokuma ve Giyim Şirketleri vs. örneklerden sadece birkaç tanesi.

Kar amacı gütmeyen kuruluşlardan bir diğer farkı da sahiplerinin ve yatırımcılarının olmasıdır. Yatırımcılar belli bir süre zarfında yatırdıkları parayı geri alma şansına sahiptirler. Bunun için uygun zamanı kendileri belirlerler. Kar amacı gütmeyen kuruluşların hukuki yapısı ile sosyal işletmelerin hukuki yapıları da farklılıklar göstermektedir. Kar amacı gütmeyen işletmeler kimsenin şahsi mülkü değildir, vergiden muaftırlar, ve hisse senedi ihraç edemezler. Ancak sosyal işletmeleri farklı kılan şey mülkiyet kavramıdır. Sahibi vardır, geleneksel işletmeler gibi vergi öderler, hisse senedi ihraç edebilirler. Peki geleneksel bir işletmenin temel amacı olan kar elde etme sosyal işletmeler için nerede durmaktadır?

IV. KAR VE SOSYAL İŞLETME

Geleneksel bir işletme kuran insanların çoğu kar kriterine odaklanırlar, çünkü karlılık bir anlamda başarının göstergesidir. Bundan dolayı girişimciler maksimum kar elde edebilecekleri doymamış bir pazar arayışı içine girerler. Sosyal işletmelerde ise amaç karı maksimize etmekten ziyade sosyal bir fayda yaratmaktır. Bu nedenle girişimci çözüme kavuşturmak istediği sosyal bir soruna odaklanır ve işletmesinin faaliyet alanını buna göre belirler. Sosyal işletmeler kamu yararına çalışırlar ve hizmet ve ürünlerin ticaretini yaparak gelir elde ederler. En önemli özellikleri ticaret yapıyor olmalarıdır (Özsöz, 2012). Bu faaliyetler için sosyal işletmelerin gerekli sermayeyi nereden bulacakları akla gelebilecek ilk sorulardan biri olabilir. Yunus ve Weber'e göre (2010) bunlardan ilki hayırseverlik faaliyetlerini desteklemeye yönelmiş paralardır. Hayırsever insanlar tarafından ayakta duran yüzlerce vakıf göz önünde bulundurulduğunda bu miktarın azımsanamayacak miktara olduğu görülecektir. İnsanlar güvendikleri ve inandıkları vakıflara para vermekte bir beis görmemektedir ve bu paraların sosyal işletmeler için bir fon oluşturmaları mümkündür.

Devletin geleneksel olarak sosyal programlar için harcanan paralarının bir bölümünü sosyal işletmelere yöneltmesi de ikinci bir kaynak olacaktır. Böylece kar amaçlı işletmeler de sosyal sorumluluk projeleri için ayırmış oldukları fonları sosyal işletmelerce kullanılabilecektir.

"Başlangıç sermayesinin temini işletmeyi başlatmada yaşamsal öneme sahiptir." Bu sermaye direk kurucunun, yakın çevresinin ya da arkadaşlarının cebinden çıkabileceği gibi, "melek yatırımcılar" denilen hayırseverlerin ceplerinden de çıkabilir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi hayırseverlerden sağlanan fonlar ya da hibeler de sosyal işletmeyi başlatmak için kullanılabilir. Ancak bu bağışlara bağlı olarak varlığını sürdüreceği anlamına gelmemelidir. Zira, sosyal işletmeyi bir vakıftan ayıran özellik kısa sürede ekonomik olarak kendine yeter düzeye gelmesidir. Ancak başlangıç sermayesinin temininde bağış kabul etmek sosyal işletme tanımı ile zıt düşmemektedir (Yunus & Weber, 2012).

Sosyal işletmelerde yatırımcılar kendileri için bir kar elde etmeyi hedeflemezler. Tek amaç başkalarına yardımcı olmaktır. Yatırımcılar yatırdıkları parayı istedikleri zaman alabilirler demiştik. Ancak yatırımcıların aldığı para yatırdıklarından bir kuruş bile fazla olamaz. Çünkü bu durum işletmenin sosyal işletme olma niteliğini kaybettirebilir. Bu nedenle sistem, sosyal işletmeye ne kadar yatırım yaparsanız 50 yıl sonra bile olsa aynı parayı alabileceğiniz şekilde düzenlenmiştir. Bu konuda taviz verilmemektedir ve finansal fayda kavramının sosyal işletmelerde yerinin olmadığı açıkça vurgulanmaktadır.

Sosyal işletme, geleneksel bir işletmenin bütün aşamalarını gerçekleştirdiğinden dolayı elbette bir kar elde edecektir. Elde edilen karın bir bölümü "iş genişletmeye yönelik yatırıma dönüştürülür, bir kısmı ise belirsizlikleri karşılamak üzere ihtiyat olarak ayrılır" (Yunus & Weber, 2012) Yani sosyal işletmeler "zarar etmeyen, temettü dağıtmayan" işletmelerdir.

Şirketlerin sıkıntılı zamanlarında kar kaygısı her zaman ön plana çıkmaktadır. Kar ile sosyal faydanın dengelenmesi gerektiği durumlarda Yunus ve Weber sosyal fayda kefesinin desteklenmesi gerektiğini savunuyor. Çünkü karlılık ile insan bir mücadeleye girerse karlılık kazanır. Sosyal işletmelerde bizatihi kar etmeme ilkesi kesindir. En ufak bir kar, bu ruha aykırı düşer. "En ufak bir ödün, tavrın bütününe yok eder (...) Kapitalizm sadece kar üzerinde odaklanmak sureti ile yoksulluğu yaratmıştır" (Yunus & Weber, 2012).

Sosyal işletmeler bir yönü ile sosyal devlet rolünü de üstlenmişlerdir. Yani devletten yapması beklenen faaliyetlerin vatandaşlar tarafından yapılmasına olanak vermektedir. Tabi bu devletlerin kendi sosyal işletmelerine kuramayacakları anlamına gelmez.

V. SOSYAL İŞLETMECİLİK ÖRNEKLERİ

Dünyada ve ülkemizde sosyal girişim adına pek çok örnekten bahsetmek mümkündür. Yunus'un öncülük ettiği sosyal işletmeler de literatürde sosyal girişime örnek olarak gösterilmektedir. Yunus'un bahsettiği sosyal işletmecilik kavramı ile sosyal girişimcilik kavramının arasındaki farkın net anlaşılmadığı kanaatindeyiz. Bu nedenle örneklerimize Yunus'un öncülük ettiği işletmeler ile başlayıp, dünyadan örnekler değinip, Türkiye'den "sosyal girişim" örnekleri ile neticelendireceğiz.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Muhammed Yunus Grameen Bank adında bir banka kurarak sosyal işletme fikrini başlatmıştır. Grameen Bank, Bangladeş'te maliye bakanının da desteği ile yoksullara hizmet etmek amacı ile kurulmuştur. Köylü bankası anlamına gelmektedir. Kredi verilemez olarak nitelendirilen kişilere -hatta dilencilere bile- kredi vermelerine rağmen, kredilerin geri ödeme oranı yüzde 98 civarında olmuştur. Bankanın hissedarları borçlulardır. Bugün Grameen bank kendi kendine yeter durumdadır ve fonlarını mevduatlardan sağlamaktadır. Daha sonra ABD'de Grameen America şubesi açılmıştır ve pek çok şehirde şubeleşmeye devam etmektedir. Daha sonra Grameen işletmeleri çokuluslu şirketlerle anlaşmalar yaparak daha da tanınır hale geliyor ve "her sorunun çevresinde bir işletme kurarak" sorunların üstesinden gelmeye çalışıyor. Grameen Danone yoksul semtlerdeki çocuklarda vitamin eksikliğinden kaynaklanan sorunların önüne geçmek için belirli mineraller ve vitaminlerle zenginleştirilmiş yoğurt üretiyor. Şirket kendine yetme ve kar dağıtmama ilkesinden hiçbir taviz vermeden sermaye sahiplerine yatırdıklarından fazlasını vermiyor. Şirketin başarısı yıllık kar ile değil kötü beslenmenin neden olduğu hastalıklardan kurtulan çocuk sayısı ile ölçülüyor.

Bangladeşte ikinci bir tehlike arsenik bulaşmış sular olduğundan dolayı Fransız Veolia şirketi ile anlaşma yapılarak Grameen Veolia su şirketleri kuruluyor. Ucuz fiyata temiz su için köylülerin sağlığı üzerinde olumlu etkileri de kısa sürede görülüyor. Intel firması ile anlaşmalar yapıp tıbbi teknolojilerin az olduğu köylere sağlık hizmeti götürülmüş, Adidas ile anlaşmalar yapıp düşük gelirli insanlar için uygun fiyata ayakkabı üretilmiş, insanların daha ucuza daha kaliteli giyinmelerini sağlamak için tekstil fabrikası, sağlık yönetim merkezleri kurulmuştur. Bu işletmelerin kurulmasındaki temel amaç yoksullukla mücadeledir. Çünkü sosyal işletmenin temelinde sosyal bir soruna çözüm üretmek yatmaktadır.

Sosyal sorunlara çözüm üretmek adına ülkemizde de yapılan benzer uygulamalar akıllara gelebilir. Örneğin, okullarda çocukların hızlı büyümesine katkı sağlamak amacı ile "okul sütü" adında bir program başlatılmıştı. Bu bir sosyal çabadır ancak sosyal işletme değildir. Sadece bu amaç için kurulmuş bir işletme yoktur ortada ve sadece ihtiyaç olan bölgelerde değil tüm Türkiye'de uygulanmıştır.

Hindistan sosyal işletmeler konusunda önde giden ülkelerden birisidir. Örneğin Serbest Çalışan Kadınlar Birliği (Self-

Employed Womens Association of India-SEWA) Hintli kadınlara iş güvencesi, gelir, gıda ve sağlık hizmetleri güvencesi sunan bir sosyal işletmedir. SEWA bir sendika olarak örgütlenmiştir ancak 900 bini aşkın üyesi vardır ve sunduğu hizmetlerle bir sosyal işletme formunu almıştır. Toplumsal sorunlara yönelmiş, istihdam yaratmış ve gelirlerini de yine toplumsal sorunları iyileştirmek için kullanmaktadır.

Günümüzde Ashoka, Skoll Vakfı, Schwab Vakfı, Omidyar Network dünya çapında sosyal girişimleri destekleyen vakıflardır.

Özdemir'in (2010) çalışmasına göre, ülkemizde sosyal girişimcilik faaliyetlerinin çoğunluğu çevre (%39), eğitim (%29), ve sağlık (%29) alanlarındadır.

Türkiye'de Kamer Vakfı kadınları sosyal bir girişim gibi faaliyetlerini sürdürmektedir. "Bugüne kadar 40,000 kadına ulaşan KAMER, kadınlara psikolojik, ekonomik ve yasal destek vermesinin yanında ticari girişimci olabilmeleri için mesleki girişimlerine katkıda bulunmaktadır. Güneydoğu Anadolu'nun kendi sağladığı kaynaklarla faaliyetlerine devam eden kadın merkezini kuran KAMER, restoran, kreş, yasal ve psikolojik rehberlik, insan hakları eğitimi gibi hizmetler sunmakta, 23 ile yayılan faaliyetlerini vakıf tüzel kişiliği altında, iktisadi işletmeleri ve şubeleriyle yürütmektedir" (Ersen, Kaya, & Meydanoğlu, 2010).

Ayrıca Düşler Akademisi, Çöp (m)adam, Gençtur gibi kuruluşlarda sosyal girişimcilik alanında faaliyet göstermektedir. Ancak başta da belirttiğimiz gibi bu uygulamalar geleneksel bir şirket gibi faaliyet göstermediğinden dolayı Yunus'un tanımladığı sosyal işletme kapsamına girmemektedir.

VI. SONUÇ ve ÖNERİLER

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye de cehalet, yoksulluk, işsizlik, sağlık ve çevresel problemler gibi sosyal meseleler ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Son yıllarda dünyadaki ekonomik kriz bu sorunların daha da büyümesine neden olmaktadır. Türkiye'de olduğu gibi Avrupa'da da işsizlik artmaktadır. Ancak Türkiye'de dinamik bir genç nüfus var ve bu genç nüfusun işsizlik probleminin çözümü olarak sosyal işletmeler bir çıkış noktası olabilir.

Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarını, kar amacı gütmeyen işletmeleri, vakıfları sosyal işletme ve girişimcilik faaliyetlerine yöneltmek hem onların omuzlarındaki yükü bir nebze olsun hafifletmek hem de üzerine eğildikleri problemleri çözüme kavuşturmak için faydalı olacağı kanaatindeyiz. Hali hazırda sosyal işletmeciliğe doğru bir adım atmış olan vakıflar mevcuttur ancak neden sayısı daha fazla olmasın ki? Türkiye hem üretebilecek nüfus açısından hem de sivil kuruluşlar açısından buna müsaittir.

Sosyal işletmecilik üzerine yapılan araştırmalar yeterli düzeyde değildir. Çalışmamızın bu alanda çalışmak isteyenlere ışık tutmasını ummaktayız.

KAYNAKÇA

- Borgaza, C., Defourny, J., Galera, G., Les, E., Nogales, R., Nyssens, M., et al. "Overview of the Emergence and Evolution of Social Enterprise" EMES, Social Enterprise : A New Model for Poverty Reduction and Employment Generation, UNDP, s. 15-34, Bratislava, 2008.
- Cengiz, E. "Kar Amacı Gütmeyen Kurumlarda Pazarlama Faaliyetleri" Atatürk Üniversitesi SBE Dergisi, 2013, 17(2).
- Duran, U., "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Girişimciliğin Önemi ve Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) Katkıları", Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu:Deneyimler ve Yeni Fikirler, SYDGM Yayınları, s. 531-542, İstanbul, 2010.
- Ersen, T., Kaya, D., & Meydanoğlu, Z. Sosyal Girişimler ve Türkiye- İhtiyaç Analizi Raporu, TÜSEV, İstanbul, 2010.
- Güler, B. K., "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Girişimcilik: Ashoka Üyelerinden Sosyal Yenilikçi Örnek Uygulamalar", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(3), 2011, s. 79-111.
- Orçan, M., "Yoksullukla Mücadelede Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) Kampanyaları" Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Yayınları, IX(II), 2007.
- Özdemir, B.K. "Sosyal Girişimcilik ve Sürdürülebilir Kalkınma", Sosyal Girişimcilik, Beta Yayınları, s.94-116, İstanbul, 2010.
- Özsöz, M., "Sosyal İşletmeler: Borçlandırılmamış Suların Kaşifleri" İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, 2012, s. 44-51.
- Smith, W., Gonin, M., & Besharov, M. L., "Managing Social-Business Tensions: A Review and Research Agenda for Social Enterprise" Business Ethics Quarterly, 23(3), 2013, s. 407-442.
- Yunus, M., & Weber, K., Sosyal İşletme Kurmak (A. N. İmre, Çev.), Doğan Kitap, İstanbul, 2012.
- <http://turkey.ashoka.org/> (16/01/2014).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ